

מסקנה

והתורנית, הרי הוא קודם לה שכן "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה". אך במקום שהאשה עולה על האיש בלימוד התורה ובקיום המצוות, נראה שהיא קודמת לו.

חשיבותו של האיש וקדושתו היתרה שמכוחם הוא זוכה לדין קדימה על האשה אינם מוחלטים. כל עוד מדובר באיש ואשה השווים זה לזה ברמתם הדתית

סימן עה

שינוי בצדקה

- ג. שינוי מדעת התורמים
 ד. מחלוקת הרא"ש והרשב"א
 ה. קנין העני בהעברה בנקאית מסקנה
- ראשי פרקים
 שאלה
 א. שיטת ר"ת והר"י מיגאש
 ב. באלו עניינים מדובר במשנה?

* * *

שאלה

מלכתחילה. ולא זו בלבד שיותר לשנות מקופה לתמחוי ולהיפך שהן מטרות דומות, אלא שבני העיר רשאים לשנות את הצדקה מייעודה המקורי לצרכים אחרים לגמרי ככל שירצו. ואע"פ שהכספים נגבו מלכתחילה למטרת צדקה מסויימת, הרשות נתונה בידי בני העיר לשנות מדעתם של התורמים, לפי שהם נותנים על דעת בני העיר.

ובתוס' (שם ד"ה ולשנותה) הביא את דעת ר"ת שבני העיר רשאים לשנות את הצדקה מייעודה המקורי אפילו לדבר הרשות. ולדוגמא, ר"ת התיר להשתמש במעות הקופה כדי לשלם את שכרם של שומרי העיר.

והתוס' הקשו על כך מן הגמרא בערכין

(ו, א):

האומר סלע זו לצדקה, עד שלא באת ליד הגבאי מותר לשנותה, משבאתה ליד גבאי אסור לשנותה.

לצורך ילדה חולה במחלה ממארת נאסף כסף. חלקו ניתן לילדה. היא הבריאה ונשאר סכום נכבד. לאחר מכן מתה הילדה לפתע. חלק מהכסף הוצא לשם אחזקת סניפי בנ"ע בצפון אמריקה. המחזיקים בכסף רוצים להשתמש ביתרה למטרות עליה ארצה. התורמים דורשים שהכסף יועבר לחולים דומים. והמשפחה רוצה להקים סניף בנ"ע ע"ש הילדה.

למה ליעד את הכסף?

א. שיטת ר"ת והר"י מיגאש

עצם האפשרות לשנות כספי צדקה מייעודם המקורי נזכרה כבר במסכת בבא בתרא (ה, ב):

ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותה לכל מה שירצו. הרי שיש אפשרות להוציא כספי צדקה למטרות אחרות מן המטרה שנקבעה

שזוכים בו. ומה ששינוי בברייתא: "ולכל מה שירצו" – היינו לדברים אחרים שיש בהם צורך לעניים, כגון: כסות ובית לינה וקבורה וכל כיוצא בזה.

והר"י מיגאש הביא ראייה לשיטתו מן המשנה בשקלים (פ"ב מ"ה):

מותר עניים לעניים, מותר שבויים לשבויים, מותר עני לאותו עני, מותר שבוי לאותו שבוי.

החידוש במשנה זו, שאין לשנות את כספי הצדקה מייעודם, אפילו אם המטרה המקורית שלשמה נגבו כבר הושגה, ואין עוד צורך לאותו עני במותר הכסף. וכל שכן, שאין היתר להשתמש בכספי הצדקה למטרות אחרות, אלא לכל היותר ישתמשו בהם למטרה דומה.

אך הרא"ש עצמו נקט כר"ת, ודחה את ראיית הר"י מיגאש ממשנה זו, משום שיש לחלק בין מגבית חד פעמית לקופה קבועה. משנה זו עוסקת במציאות מקרית, וכגון שהוצרכו לגבות צדקה למלבושי העניים, או שהזדמנו לעיר עניים רבים ואין די בקופת העיר כדי לכלכלם. ובכגון זה אין אנו רשאים לשנות את הכספים מייעודם, ומותר הצדקה צריך לשמש מעין אותה המטרה עצמה. מה שאין כן בקופה קבועה של צדקה שעומדת לצרכים הקבועים של בני העיר, רשאים הם לשנותם לצרכי אחרים של בני העיר. ומעין זה שינוי בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ה): "ואין ממחין ביד הפרנסים", כלומר אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות אין ממחין בידם.

ואם נסכם מחלוקת זו בנוגע לענייננו: לדעת הר"י מיגאש אין שום היתר לשנות את כספי הצדקה מייעודם המקורי, ומותר להשתמש במותר רק לצורך העניים. ואילו

ומוכח, שאין היתר להשתמש בכספי צדקה לדבר הרשות, ובלבד שהכסף ניתן כבר בפועל לידי האחראים על הצדקה. ורק אם בא לשנותו ממצוה למצוה רשאי, כפי שמפורש שם בסוגיא.

ועל כרחק יש לחלק בין כספי הצדקה של היחיד לבין ציבור שגובה צדקה לצרכי בני העיר כולם. בני העיר רשאים לשנות את כספי הצדקה מייעודם המקורי, משום שהכסף ניתן מלכתחילה על דעתם. אך יחיד שנתן צדקה לגבאי אינו רשאי לשנותה ולהשתמש בה למטרה אחרת, אפילו לא לדבר מצוה.

'תרה מזו, התוס' בערכין (שם ד"ה עד) נקטו שהיחיד אינו רשאי לשנות את הייעוד של כספי הצדקה שהפריש אפילו לדבר מצוה, אפילו קודם שהגיעו לידי הגבאי. ורק אם בא ללוות מן המעות הללו על מנת להחזירם אחר כך רשאי. ודווקא בזמן שהם ברשותו, אך לאחר שהגיעו לידי הגבאי שוב אין היתר להשתמש בהם כלל אפילו על מנת להחזירם.

ולעומת זאת, בני העיר רשאים לשנות את ייעודה של הצדקה אפילו לכתחילה, ובלבד שהכסף ישמש לצרכי ציבור אחרים. אך היחיד אינו רשאי להשתמש בכספים אלו אפילו לא בתורת הלוואה, משום שאין זה לצרכי ציבור.

והרא"ש (פ"א סי' כט) הביא את דעת הר"י מיגאש שאסור להשתמש בכספי צדקה לדבר הרשות, אלא רק לצרכים אחרים של העניים. וטעמו, משום שהעניים זכו בצדקה, וכל המשתמש בכסף זה למצוות אחרות הריהו כגוזל את העניים. ורק אם באנו לשנות מקופה לתמחוי אנו רשאים, כיון שבין כך ובין כך העניים הם אלו

מיוחדת לשם עני ידוע, לבין מגבית כללית אפילו כשהיא מיועדת לעניים ידועים. כל עוד מדובר במגבית עבור כמה וכמה עניים אפילו כשהם ידועים, בעל כרחו של התורם עליו לתת מקום לשיקול דעתו של הפרנס. שהרי בלאו הכי מוטל עליו לקבוע סדר עדיפויות בין העניים, והוא מוסמך להוסיף לאחד ולמעט לשני. ולו יצוייר שכל העניים העשירו ונשאר רק עני אחד, ודאי הוא אינו מחוייב לתת את כל מה שבקופה לאותו עני. ומשום כך יש מקום להשתמש בכסף למטרות אחרות על פי שיקול דעתו. אך כשמדובר במגבית עבור עני מסויים הנותן ודאי אינו עושה כן על דעת הגבאי, וכל תפקידו הוא למסור לעני בלבד, והריהו כשלוחו.

על כל פנים, סברא זו אינה מוסכמת על הרא"ש, ולשיטתו מותר לשנות את ייעודו של הכסף, אפילו כשנאסף במגבית מיוחדת עבור אדם מסויים כמו בנד"ד.

וגם הש"ך (סי' רנו ס"ק ז) הוכיח אליבא דהרא"ש שמותר לשנות את כספי הצדקה מיעודם המקורי אפילו בעניים ידועים. ורק במקרה שרוצים להשתמש בכספי הצדקה לדבר הרשות, רק אז יש מקום לחלק בין מגבית לעני ידוע שאסור לשנותה לצורך זה, לבין מגבית עבור סתם עניים ש"רשאים לשנותה לכל מה שירצו" אפילו לדבר הרשות. ולעומת זאת, כשמדובר בצורך מצוה מותר לשנות את כספי הצדקה, בין בעני ידוע ובין בעני שאינו ידוע.

יתרה מזו, ה'אחיעזר' הראה פנים לסברא זו אפילו אליבא דהרמב"ם, על פי מה שכתב בפיה"מ (שקלים פ"ב מ"ה):

וממה שראוי שתדע כי גבאי צדקה כשרואין מדרך התיקון שצריכים לשנות אלו המותרות ויעשו מהם רצונם, כגון

לדעת ר"ת רשאים לשנות את קופת הציבור מיעדיה המקוריים ולעשות בה שימושים אחרים על דעת הציבור.

ב. באלו עניים מדובר במשנה?

אך בנד"ד לא מדובר בקופה קבועה של הציבור, אלא במגבית מיוחדת לצרכי רפואתו של חולה מסויים, שהיא דומה יותר לנתינת צדקה ליד הגבאי. ואם כן, גם ר"ת יודה שאין היתר להשתמש בכסף לשם מצוות אחרות שאינם מעין המטרה שלשמה נאסף.

וב'מחנה אפרים' (הל' צדקה סי' י) חקר בפירושה של משנה זו, האם מדובר בעניים ידועים שערכו עבורם מגבית מיוחדת ואעפ"כ מותר לשנותו, או שמדובר בסתם עניים שאינם ידועים לתורמים ורק במקרה זה מותר לשנותו. ולמסקנה, תלה שאלה זו במחלוקת הראשונים. לדעת הרא"ש ומהר"ק (כלל ז) מדובר אפילו בעניים הידועים לנו, ואילו בדעת הרמב"ם הוא מדייק שמדובר דווקא בעניים שאינם ידועים, אך כשהם ידועים לנו כבר זכו בכסף ואין אנו יכולים לשנותו.

ואמנם גם הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ט הי"ח) פסק שמותר לפרנסי העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ומוכח שהוא מתיר לשנות את ייעודו של הכסף אפילו בעניים ידועים. שהרי הקופה מיועדת לעניי העיר והתמחוי מיועד לעניי העולם, וההבחנה בין עניים אלו לעניים אלו ודאי ידועה לתורמים. ובכגון זה שנינו ש"אין ממוחזין ביד הפרנסים", משום שכל התורם סומך על שיקול דעתם, ובכלל זה אפילו לשנותו למטרות אחרות.

ובשו"ת אחיעזר (חיו"ד סי' כג) ביאר בשיטת הרמב"ם שיש להבחין בין מגבית

ליורשיה, והאם רשאים להשתמש בו למטרות אחרות?

ג. שינוי מדעת התורמים

וצ"ע בדעת ר"ת, כיצד הפרנסים יכולים לשנות מדעת התורמים, ולהשתמש בכסף שתרמו לצדקה לדבר הרשות? ובדומה לזה יש להקשות על המשנה במגילה ש-"מותר שבוי לשבוי". מדוע הכסף שנותר ניתן לו לשימוש האישי? הלא הכסף נגבה מן התורמים על מנת לפדותו בלבד ולא לרווחתו האישית, וכל מה שנותר אינו שייך לו אלא צריך לחזור לבעליו. וממה נפשך, אין באפשרותנו לעשות שום שימוש בכסף. להעביר אותו למטרה אחרת איננו יכולים, משום שאין להעביר על דעת התורמים. אך מאידך, גם נתינת המותר לשבוי – גם זוהי העברה על דעת התורמים?

וצריך ליישב בדוחק, שעל כרחנו אנו נאלצים להשאיר את העודף בידי השבוי בדלית ברירה. כי האפשרות האחרת היא להחזיר את הכסף לתורמים. והרי איננו יודעים בדיוק מי הם. ואין לנו מוצא אחר אלא לתת את הכסף לאותו שבוי שעבורו הוא נאסף, והוא זוכה בו מחמת הספק. ומעין סברא זו יש לומר אליבא דר"ת גם לגבי פרנסי העיר, הרוצים להשתמש בכספי הקופה לשאר צרכי העיר. כיון שצרכי העיר מוטלים עליהם, ולפי שיקול דעתם צרכי הרשות שהתעוררו דחופים יותר מצרכי הצדקה שלשמה נגבתה הקופה, הרי הם רשאים לעשות במותר כפי שהם מבינים את רצון התורמים.

שיוציאו מותר שבויים לעניים או מותר מתים לשבויים והדומה לזה – **שהרשות**

בידס.

הרמב"ם מתייחס למשנה זו שעוסקת בגביה עבור עניים ידועים, ואעפ"כ נקט שהגבאים רשאים לשנות ממצוה למצוה. ומביא ראיה מן הגמרא ש"דשאים לשנותם לכל מה שירצו" ומן ה"ירושלמי" ש"אין ממחזין ביד הפרנסים". ומוכח, שיש כח ביד הגבאים לשנות את כספי הצדקה למצוות אחרות, ורק במקום שלא הסכימו בדעתם לעשות כן "מותר העני לעני".

וצ"ע לשיטת הרמב"ם, מה הדין כשאותו עני יחיד מת. למי יתנו? האם בכל מקרה חייבים לתת ליורשיו דווקא?

ועיי"ש שהביא את דעת ר' יונה (הובא בשטמ"ק ב"ב ה, א), שמחלק בדרך אחרת בין המשנה בשקלים, שאסרה לשנות את כספי הצדקה מייעודם משום ש"מותר עניים לעניים", לבין הברייתא שהתירה "לעשות קופה תמחזיו ותמחזיו קופה ולשנותם לכל מה שירצו". דין המשנה אינו אלא לכתחילה, שלא ראוי להשתמש בכספי הצדקה ולשנותם לכל מטרה אחרת. אך כשנראה לפרנסים שיש צורך שעה מיוחדת, ולא עומדים לרשותם מקורות כספיים אחרים, אזי רשאים הם לשנות את כספי הצדקה מייעודם המקורי. ומסקנתו, שאפילו אם גבו עבור עני מסויים רשאים לשנות את הכסף מייעודו, אם יש צורך שעה המחייב לעשות זאת.

והדרן לדוכתי: מה הדין במקרה שלפנינו שגבו כסף עבור החולה המסויימת ומתה. האם הכסף שנאסף עובר בהכרח

ואולי יש לתלות מחלוקת זו בשאלה האם גם בצדקה אמרינן "אמירתנו לגבוה כמסירתנו להדיוט" כמו בהקדש. החידוש שמצאנו בגדרי הקדש שהוא רשות קניינית, וכשאדם מקדיש חפץ מיד עם הקדשתו הוא נתפס בקדושת ההקדש, ו"כל היכא דאיתיה בי גזא דרזחמנא איתיה". והשאלה היא: האם צדקה דומה בזה להקדש ואף היא רשות קניינית, ומיד עם הקדשתה הממון נתפס בקדושת הצדקה. או שמא צדקה אינה כהקדש, והיא אינה נתפסת בקדושת הצדקה עד שתגיע לידי שלוחם של העניים, שהם גבאי הצדקה. וכל עוד שהמפריש לא נתן את הצדקה לידי העני או שלוחו אין עליו חיוב ממוני כלפיהם, אלא רק מצוה בלבד לתיתה בפועל לעניים. ובשאלה זו נחלקו הראשונים שהביא הרי"ף (בבא קמא יח, ב בדפיו), ודעתו היא שצדקה כהקדש ו"אמירתנו לגבוה כמסירתנו להדיוט". וכנראה זוהי גם דעת תלמידו הרי"ם מיגאש, שהעניים כבר זכו בכסף שבקופה ואין לשנותה מיעודה המקורי, והחולק עליו הוא רבנו תם.

ד. מחלוקת הרא"ש והרשב"א

ומצאנו עוד מחלוקת ראשונים בשאלה דומה, מה לעשות בכספים שנגבו עבור פדיונו של שבוי מסויים, ולא הספיקו לפדותו עד שמת.

דעת הרשב"א (ש"ת הרשב"א ח"ד סי' נה) שהכסף שייך ליורשים, וכפי ששינוי "מוחרת שבוי לאותו שבוי" ובכוחו להורישו לבניו. והוסיף טעם בדבר, שהגבאים זכו בממון עבורו משעת הגביה. שאם לא כן, מדוע נותנים לו את המותר ולא מחזירים אותו לתורמים.

והשאלה שבה נחלקו ר"ת והר"י מיגאש היא: מה מעמדם של הפרנסים? האם ידם כידו של השבוי והעני או שידם כיד התורמים? אם תפקידם הוא כשל גבאי צדקה שידם כיד העניים הכסף ודאי אינו שלהם, והם אינם רשאים להוציאו ולהשתמש בו לשום צורך אחר, ואף המותר שגבו שייך להם. אך אם הם עומדים במקומם של התורמים, הרי הם רשאים לעשות במותר כפי הבנתם, כמו התורם עצמו שהפריש כספים לצדקה והותירו לו.

ואע"פ שיד הגבאי כיד העניים כמבואר בבבא קמא (לו, ב), זהו רק ביחס לסכום שהעני זקוק לו. אך המותר שאין העני זקוק לו צריך לחזור לידי התורמים, ומעולם לא יצא מתחת ידיהם. ומכיון שבפועל אי אפשר להחזיר להם, הגבאים הם האפוטרופסים על המותר להעבירו לכל מה שירצו.

ובניסוח אחר: האם מיד כשנאסף הכסף הוא נתפס בקדושת הצדקה, ואין לפרנסים סמכות לשנותו לדבר הרשות, או שהכסף דינו כחולין עד שינתן לידי הגבאי?

דעת ר"ת היא שהפרנס אינו כגבאי וידו אינה כיד העני. וכיון שהעניים לא זכו עדיין בכסף שבקופה, הפרנסים רשאים לשנותם על פי צרכי אנשי העיר אפילו לדבר הרשות. ורק כשהכסף הגיע לידי הגבאי הוא נתפס בקדושת צדקה והעניים זוכים בו, ופשוט שהוא אינו יכול לשנותו לדבר הרשות. ואילו הרי"ם מיגאש סובר שמיד עם איסוף הכסף הוא נתפס בקדושת הצדקה, וא"כ פרנסי הציבור ידם כיד העניים, ואין יכולת בידם לשנותו לדבר הרשות.

הדעה הראשונה היא דעת הרשב"א, והדעה השנייה היא דעת הרא"ש שמחלק בין "מוותר שבוי" לשבוי שמת. ואעפ"י שהשו"ע לא הכריע ביניהן באופן מוחלט, אך דעתו נוטה לדעת הרא"ש.

ולשיטת הרא"ש צריך לחלק בין "מוותר שבוי" כשמת ואין בו זכות ליורשיו, ל"מוותר המת" שיורשיו זכו בו. כאשר גובים כסף לפדיון השבוי דעת התורמים היא להתנדב עבורו, וכשמת התברר שהוא כבר אינו זקוק לכסף. ומאידך, המשפחה לא זכתה עדיין בכספי השבוי, והתורמים ודאי לא התנדבו אדעתא דהכי שכל הכסף יעבור ליורשיו אם ימות, ואיגלאי מילתא שכל תרומתם בטעות יסודה. אך במקום שגובים מלכתחילה כסף לצורך המת, ודאי כוונתם לתת אותו למשפחה לצורך קבורת המת, ולכן אם יש בו מותר הריהו בחזקתם.

ו"מוותר השבוי" כשהשבוי נפדה דומה יותר ל"מוותר המת". חלק התרומות שנצרך לפדיון השבוי נתרם כדין, ורק החלק שנותר התברר שנגבה שלא כדין, ואיננו יודעים להבחין בין התורמים השונים – תרומתו של מי הצילה את השבוי ותרומתו של מי נותרה כעודף מיותר. וכמו כן, אין הגיון לומר שהכסף יהיה מונח כאבן שאין לה הופכין. ומחמת הספק, אין לנו דרך אחרת אלא לתת את הכל לשבוי.

ולכאורה, השאלה בנד"ד תלויה במחלוקת הרשב"א והרא"ש. ומאחר שהשו"ע נוטה לדעת הרא"ש, אנו נוקטים להלכה שהיורשים לא זכו בתרומות, והגבאים רשאים לשנותם ולהשתמש בהן למטרות אחרות. ועיין בשו"ת אחיעזר (ח"ב יו"ד סי' כג) שדן בהרחבה בשיטות

ולעומתו, בשו"ת הרא"ש (כלל לב סי' ו) חילק בין דין המשנה למקרה זה. המשנה עוסקת בכספי פדיון שבוי שהשתמשו בו בפועל למטרה המקורית, והא קמ"ל שאם יש בו מותר זכה בו השבוי משעת פדיונו. אך במקום שמצות הפדיון לא יצאה אל הפועל, וכגון שהשבוי השתמדה רח"ל או מתה, ודאי שלא זכתה בממון, לא היא ולא יורשיה. והוסיף טעם בדבר, שאין לשנות מדעת התורמים, ופשוט הוא שאדעתא דהכי לא התנדבו. ודווקא בשבוי שמת אמרינן הכי משום שפקע כל הצורך לתת לו, לכן י"ל שלא על דעת כן תרמו. אך "מוותר שבוי" שהצורך לפדותו לא פקע אלא שנשאר עודף, לכן זכה במותר.

וכפי הנראה מחלוקת זו שבין הרא"ש לרשב"א תלויה היא במחלוקת ר"ת והר"י מיגאש. הרשב"א סובר כר"י מיגאש שמיד עם ההקדשה זכה השבוי בכסף, וממילא כשמת ירשו אותו יורשיו בעל כרחם של התורמים. ואכן, דוק בלשונו שמשמע ממנה כן. ואילו הרא"ש סובר שהכסף לא נקנה מיד לשבוי עד שעת הפדיון, ולפי זה אין ביכולתה של המשפחה לרשת את הכסף ולהוציאו מיד התורמים, ולכן הפרנסים רשאים לשנותו לייעוד אחר. ואם כן, הרא"ש אזיל לשיטתו שנקט כדעת ר"ת, והרשב"א אזיל בשיטת הר"י מיגאש.

ובשולחן ערוך (יו"ד סי' רנג סעי' ו-ז) הביא את שתי הדעות, וז"ל השו"ע:

מענות שגבו לפדיון שבוי ומת קודם שנפדה, יש מי שאומר שהם של יורשיו ויש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו, ולזה הדעת נוטה בזמן הזה, דאמדינן דעתייהו שלא התנדבו על דעת כן.

שנותר לבנין סניף בנ"ע על שם בתם, ומצד שני התורמים דרשו ליעד את הכסף לחולים אחרים, וכנראה היו גם מי שסברו שניתן להשתמש בכסף גם לצורכי התנועה. ובינתיים הם הרשו לעצמם להשתמש בכסף כהלוואה על תנאי, שאם יתברר שצריך להחזירה הם יחזירוה לקרן, ואם יתברר שעליהם להעדיף חולים אחרים יתנו להם, ואילו היו יודעים זאת מלכתחילה ודאי לא היו משתמשים בכסף למטרות אחרות. נמצא, שכסף זה הוא הלוואה בידם ועליהם להחזירה לקרן, ולהשתמש בו עבור חולים אחרים.

ה. קנין העני בהעברה בנקאית

ובנד"ד יש עוד טעם גדול לומר שהילדה החולה ומשפחתה לא זכו בכסף, וממילא יש כח ביד פרנסי הקרן לשנות אותה למטרות אחרות, אפילו לדעת הר"י מיגאש והרשב"א.

שהרי רוב הכסף שנאסף לא ניתן ממש מיד ליד, אלא הופקד ישירות על ידי התורמים בחשבון בנק מיוחד שנפתח למטרה זו. וכיון שבדרך כלל הכסף לא עבר את יד הגבאי ממש, אלא ניתן באמצעות העברה בנקאית, נמצא שהוא אינו יכול לשמש כיד העני. וצריך עיון, האם יד הבנק כיד עניים דמי או לא?

והיה מקום לטעון שהקנין התקיים בעצם האמירה של התורם לגבאי, וזאת על פי מה שהבאנו לעיל בשם הר"ף (ב"ק יח, ב בדפיו) שגם בצדקה אמרינן "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", ואם כן די באמירה של התורם לגבאי כדי להקנות לו את הכסף עבור העני. אך עיי"ש שגם הוא מודה שדין זה אינו מועיל בחוב הנמצא בידי אחרים, משום "שאיין" אדם מקדיש דבר שאינו

הראשונים בסוגיא זו, והעולה מדבריו שלדעת רוב הראשונים מותר לשנות את 'מותר הצדקה' מייעודה המקורי.

מיהו, נראה מדברי הראשונים שלא התירו לשנות את הכספים מייעודם אלא לצורך. וההסבר לכך, שמסתמא כוונת התורמים היתה לאפשר לגבאים לשנות את הצדקה לפי צורכי השעה, אם יתגלגל הדבר ולא יהיה צורך בכסף למי שגבו עברו. וכפי שכתבנו לעיל, זוהי גם סברתו של ר"ת שהתיר להשתמש בכספים אפילו לדבר הרשות, משום שאנו אומדים את דעת התורם שמסתמא נתן אפילו אדעתא דהכי. אך מאידך, מסתבר שגם ר"ת והרא"ש יודו שצורך מצוה קודם, ובפרט כשמדובר בצורך אותה המצוה עצמה שלשמה נועדה ההתרמה. ורק אם אירע שאין לנו כרגע צורך בכסף עבור אותה מצוה, ויש צורך מייד להשתמש בכסף למטרה אחרת, רק אז מותר להשתמש בכסף לאותה מטרה.

ובנד"ד פשוט שיש להעדיף להשתמש בכסף הנותר עבור חולים אחרים הזקוקים לתרומות שנאספו כדי לממן את הטיפול הרפואי. ורק אם לא היה לפנינו שום חולה אחר, רק אז היה מקום לשקול לתת את הכסף לבני משפחתה של החולה שנפטרה, ולהשתמש בו למצוות אחרות לשם הנצחתה.

והנה, כפי שמתואר בשאלה המחזיקים בכסף השתמשו בו בינתיים לכיסוי ההוצאות השוטפות של אחזקת המפעל החינוכי החשוב. ואע"פ שמן הסתם היו חולים אחרים הזקוקים לכסף, הם חשו עצמם מנועים מלהעבירו להם בשל התנגדותה של המשפחה. וכל עוד הדברים לא התבררו הם היו נתונים בכף הקלע. מצד אחד המשפחה דרשה ליעד את הכסף

ההעברה הבנקאית מדין קנין במעמד שלשתן.

אך כאמור, סברא זו גופא תלויה במחלוקת הראשונים, ואפילו לסברת הרי"ף נראה שהבנק אינו יכול לשמש כיד עבור החולה. וזאת משום שהקרן נפתחה בבנק בארה"ב, ועדיין יש צורך להעביר את הכסף לבנק אחר בישראל על מנת שימסרנו לידי המשפחה, ומן הסתם גם היא לא תקבל את הכסף ביד אלא באמצעות העברה בנקאית לחשבונה בבנק. ומאחר שיש כאן באמצע כמה וכמה ידיים, לכן לא מסתבר לומר שהקרן בארה"ב היא כיד עניים ממש, ואם כן הגבאים רשאים לשנותה.

מסקנה

כיון שהכסף נאסף למטרות צדקה מסתבר שהוא ניתן מלכתחילה על דעת הגבאים שיעשו בו לפי הבנתם, ואין לילדה ומשפחתה קנין בכסף זה. אולם על הגבאים לתת עדיפות להוציאו למטרות הדומות ככל הניתן למטרה הראשונית שלשמה הוא נאסף, דהיינו ריפוי חולים. ויש לדחות את תביעת המשפחה שהכסף יועד להקמת סניף על שם בתם המנוחה. ואמנם ודאי הכסף שימש למצוה חשובה של חינוך צעירים יהודים לעלות ארצה, ומסתבר שהוצאה למטרות חינוכיות וציוניות צורך מצוה היא. אולם לכתחילה ראוי שהכסף ישמש לכיסוי הוצאות מצוה שהיא מעין אותה המצוה שלמענה תרמו התורמים את תרומותיהם. ומסתבר שדעתם של התורמים אינה נוחה מן השימוש שנעשה בכסף, ולו היו שואלים אותם ודאי היו מתנגדים לכן, ולכן נראה

ברשותו". ובנד"ד הכסף עצמו אינו נמצא בידי התורם או בידי הגבאי אלא מופקד בבנק, וממילא לא הושלם קנינו של העני עד שיגיע לידי ממש.

ואמנם, הרי"ף עצמו סבר שניתן להשלים את הקנין על ידי מעמד שלשתן, דהיינו שהתורם יעביר את החוב של הבנק לידי גבאי הצדקה בנוכחות נציגי הבנק, וכפי שמוכח בסוגיא שם שרב יוסף זכה בחוב עבור העניים מכח הסברא ש"ד עניים אגן". ובמננו, מאחר שהבנקים מסכימים להעברות חשבוניות מסוג זה, יש מקום לומר שכאילו הדבר נעשה בנוכחותם, (עיי' מש"כ בזה ידידי הגר"צ בן יעקב בתחומין יג עמ' 437).

אך רבנו אפרים (שם) חלק על הרי"ף וסבר שקנין החוב ב"מעמד שלשתן" חידוש הוא, ואין לך בו אלא חידושו. דהיינו, שלא תקנו את הקנין במעמד שלשתן אלא עבור מי שנכח ממש באותו מעמד, כלומר שהמלוה מעביר את החוב בנוכחות הלווה לאדם שלישי, והוא זה שקונה אותו. אולם אם השלישי אינו זוכה לעצמו, אלא רוצה לזכות את החוב לאדם רביעי, לא תקנו מעמד שלשתן. ובשו"ע (ח"מ סי' קכו, סע' כ) פסק כדעת ר' אפרים, שאין אפשרות לזכות על ידי מעמד שלשתן לאדם אחר.

ובביאור הגר"א (שם ס"ק נה) הקשה על המחבר שלכאורה הוא סותר את עצמו ממה שפסק בהלכות צדקה (יו"ד סי' רנח סע' ח), שאדם יכול לזכות חוב לגבאי צדקה במעמד הלווה, אע"פ שהגבאי אינו זוכה לעצמו אלא לעניים. ותירץ, שיד גבאי שאני שהיא כיד עניים ממש, ונמצא כאילו העניים עצמם זכו לו. ואם כן, יתכן שהכסף נקנה לילדה ומשפחתה בעצם

שיש להפנות את כל המותר למטרות דומות דהיינו ריפוי חולים קשים. להכריע שיש להחזירו לקרן לשיעורין. ובית הדין צריך לדון על כך עם האחראים, ובאשר לכסף שכבר הוצא לאחזקת סניפי בנ"ע בצפון אמריקה, נראה לענ"ד ולקבוע באלו שיעורים יוכלו לפרוע את חובם לקרן.

סימן עו

מחיקת שמות מלוח

ראשי פרקים

שאלה

א. אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

ב. תשובת התשב"ץ

ג. אמירה לנכרי

ד. מתעסק

ה. מחיקה לשם תיקון

ו. כתב העומד להימחק

ז. כתיבת שמות לכתחילה

ח. למטרות חינוכיות

ט. כתיבת במחשב

1. כתב העומד להימחק

2. בבואה

3. כתב התלוי על בלימה

מסקנה

* * *

שאלה*

שם שנכתב ע"י תלמיד על הלוח, האם מותר למוחקו? שמעתי שאם הכותב את השם אינו הבעלים מותר למחוק את השם משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. האם ניתן לסמוך על סברה זו?

א. אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

אמנם יש רגלים לסברה זו שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. כי השם מתקדש רק כשנכתב בכוונה. ועיין תוס' יבמות (פג, ב ד"ה אין) שרק בדבר התלוי ברצון אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כגון כלאים אך דבר

שאינו תלוי כגון מבשל בב"ח אדם אוסר דבר שאינו שלו. וגם החולקים על התוס' (ער"ש כלאים פ"ז מ"ה) נלענ"ד שידודו כאן כי השם מתקדש כמו הקדש ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.

ראיה לדבר משיטת הראב"ד בנדריים (יד,

ב):

תניא: הנודר בתורה – לא אמר כלום,

במה שכתוב בה – דבריו קיימין בה.

ער"ן שהביא את דעת הראב"ד שכונת הנודר להתפיס בשמות הקדושים. ומשמע ששמות הם דבר הנדור, כלומר דינם כמו הקדש, וממילא כשם שאין אדם מקדיש

* לרב יוסי דובדבני.